

ՀԱՅՍՏԱՆԻ ԵՄ

ԱԿԱԴԵՄԻԿԱՆ/ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ
ՀԱՐՑԵՐԻ ԳԾՈՎ ՊՐՈՊԵՆՏՈՐ Ե. Վ. ԱՄՐԻՔԱՆԻՆ

24 Նոյեմբերի 2025թ.

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՊՀ հայ բանասիրության ֆակուլտետի հայոց լեզվի պատմության և ընդհանուր
լեզվաբանության ամբիոնի 19.11.2025թ. թիվ 3 նիստի

Opalkarp

Մհեր Սուրենի Քումունցի՝ «Արցախ-Սյունիքի բարբառային բառապաշարը» դոկտորական ատենախոսության քննարկում:

Նիստին մասնակցում էին ամբիոնի վարիչ ք.գ.դ., պլոֆ. Ա.Աբաջյանը, ք.գ.թ., դոց. Վ.Պետրոսյանը, ք.գ.թ., դոց. Ս.Գրիգորյանը, ք.գ.թ., դոց. Ն.Պարոնյանը, ք.գ.թ., դոց. Ս.Ավետյանը, ք.գ.թ., ասիստ. Ա.Կարապետյանը, ք.գ.թ., դոց. Վ.Մուրադյանը, ք.գ.թ.. դոց. Ն.Մարկոսյանը, ասիստ. Ռ.Շարոյանը:

Հսկին. իբրև առաջատար կազմակերպություն հայոց լեզվի պատմության և ընդհանուր լեզվաբանության ամբիոնի քննարկմանը ներկայացված հիշյալ ատենախոսության վերաբերյալ բ.գ.թ., դոցենտ Ս.Գրիգորյանի, բ.գ.թ., դոցենտ Ն.Պարոնյանի, բ.գ.թ., դոցենտ Ս.Ավետյանի և բ.գ.թ. Ա.Կարապետյանի գրավոր կարծիքները:

Նշվեց, որ աշխատանքի արդիականությունը լիարժեք հիմնավորված է ատենախոսության մեջ. հեղինակն իրավացիորեն նշում է, որ հայ բարբառագիտության մեջ մինչ օրս կատարված ուսումնասիրությունները հիմնականում կենտրոնացել են

հնչունական և քերականական (մասնավորապես՝ ձևաբանական) հարցերի վրա երկրորդ պլան մղելով բառապաշտի համակողմանի վերլուծությունը։ Այս առումով սույն ատենախոսությունը ուշագրավ ներդրում է հայերենագիտության մեջ իբրև մեկ ամբողջական բարբառային տարածքի բառապաշտի հանգամանալից քննություն։ Աշխատանքը արդիական է նաև 2020թ. և նրանից հետո ծավալված քաղաքական իրադարձությունների համատեքստում, երբ Արցախի տարածքում ապրող բարբառակիր մարդիկ փաստացի զրկվեցին հենց իրենց տարածքում իրենց տարածքին հատուկ բարբառով միմյանց հետ հաղորդակցվելու բնական պայմանից։

Աշխատանքի դրական կողմերը

1. Աշխատանքի արժանիքներից է բազմաշերտ մոտեցումը։ Հեղինակը ոչ միայն փորձում է զանազանել բառապաշտի բնիկ և փոխառյալ շերտերը, այլև քննությունն իրականացնում է տարբեր տեսանկյուններից՝ պատմական, պատմահամեմատական և համաժամանակյա։

2. Ատենախոսը քաջատեղյակ է թեմային առնչվող հայ և օտարալեզու հիմնական գիտական գրականությանը, որը գիտական բարեխոդությամբ ու քննադատաբար կիրառել է իր ուսումնասիրության մեջ։

3. Աշխատանքում զգալի տեղ են զրավում հեղինակի բառաքննական-ստուգաբանական դիտարկումները, ինչը, հայտնի է, բավական դժվարին և խնդրահարույց հետազոտական բնագավառ է։ Անշուշտ, Մ. Քումունցի առաջարկած ստուգաբանությունները զերծ չեն թերացումներից, հաճախ վիճահարույց են։ Նկատենք, սակայն, որ եթե նույնիսկ այդ բառաքննական-ստուգաբանական դիտարկումների գեր 10%-ը դիմանա ժամանակի քննությանը, դա արդեն իսկ կարևոր նպաստ կլինի հայերենագիտությանը։ Դեռ ավելին. եթե նույնիսկ ատենախոսի վարկածները կարող են ժամանակի ընթացքում չհաստատվել կամ մերժվել, միևնույն է, այդ հետազոտական պրատումները խթան կհանդիսանան հետազա ուսումնասիրողների համար՝ նրանց մղելով նորանոր նմանօրինակ պրատումների։

4. Իրականում մի առանձին գիտական աշխատանքի նյութ կարող է լինել հեղինակի առաջարկած ստուգաբանական, բառաքննական վերլուծությունների ստուգումը, ճշգրտումը, հաստատումը կամ մերժումը. այնքան ծավալուն ու բազմազան են դրանք:

Դիտարկումներ և դիտողություններ

Աշխատանքի ընդհանուր դրական գնահատականի հետ մեկտեղ կցանկանայինք անդրադառնալ մի քանի խնդրահարույց կետերի, որոնց շտկումը կբարձրացնի ուսումնասիրության գիտական արժեքը:

1. Ստուգաբանական վերլուծության մեթոդանություն: Թեև ատենախոսը, ընդհանուր առմամբ, ծանոթ է համեմատական լեզվաբանության և լեզուների համեմատական ուսումնասիրության մեթոդաբանական սկզբունքներին, սակայն դրանց կիրառությունը ոչ միշտ է հետևողականորեն արված աշխատանքում: Հաճախ առաջարկելով որևէ հնչունական անցում (օրինակ՝ կ-ք առնչությունը լոկ-լոք բառի դեպքում) հեղինակը դա չի փաստարկում համապատասխան օրինակներով, ըստ այդմ տվյալ դեպքում ենթադրվող հնչունական անցումների օրինաչափականության հարցը մնում է չհիմնավորված և խնդրահարույց: Այնինչ նման փաստարկների առկայությունը անհրաժեշտ է ստուգաբանությունների համոզականությունն ապահովելու համար: Նույնը վերաբերում է իմաստային անցումների հիմնավորմանը, որը, ինչպես հայտնի է, ստուգաբանության մեջ երկրորդ կարևոր գործոնն է:

2. Աշխատանքի համակարգվածություն: Աշխատանքը կշահեր, եթե թեմատիկ խմբերը ներկայացնելիս հեղինակը գերծ մնար բառաքննական և ստուգաբանական դիտարկումներից, որոնք առանձին ենթավերնազրով իսկ ներկայացնում է յուրաքանչյուր թեմատիկ խմբի ներսում: Աշխատանքում այս կամ այն թեմատիկ խմբում բառերի քննությունը ներկայացված է անմիջինակ, չհամակարգված դասավորությամբ: Օրինակ՝ 1.10 թեմատիկ խմբում քննվող բառերը սկսվում են

տնտեղել բառով և ավարտվումլուծ, սամէ բառերով: Հասկանալի է, որ այդուսակներում դրանք պիտի տրված լինեն՝ ըստ թեմատիկ խմբի ներսի ենթաթեմաների բաժանման, բայց ամբողջական քննական ցանկերում ու առանձին դիտարկումներում դրանք կարող են բերվել այբբենական կարգով՝ հեշտացնելով որևէ բարի որոնման գործողությունը:

3. Հետևողական մոտեցում: Աշխատանքի 63-րդ էջում հեղինակը իր կազմած այդուսակների ընթերցման ծավալուն ուղեցույց է ներկայացնում ծանոթագրության տեսքով: Այնտեղ նշում է, որ Բաքի բառարանում առկա, բայց հայերենում բացակայող միավորները այդուսակում թարգմանվել, բայց չեն համարակալվել: Բայց հենց առաջին այդուսակում համարակալված են նաև հայերենում չվկայված հ.ե. արմատները: Օրինակ՝ *աշխարհ* բառի համար: Այդուսակի վերջում էլ երևում է այս թեմատիկ խմբի բառերի ընդհանուր թիվը՝ 158՝ և՝ վկայված, և՝ չվկայված բառերի հաշվարկով: Իսկ այդուսակ 10-ում արդեն վերջին տիպի միավորները համարակալված չեն: Ընդհանրապես, հասկանալի չեն, թե ինչպես է փոփոխվում Բաքի բառարանում, Գ.Զահուկյանի ստուգաբանություններում և Արցախ-Սյունիք տարածքների բարբառներում եղած բառային միավորների թիվը: Հենց այդուսակ 1.1.-ում էջ 67, ըստ Բաքի բառարանի՝ *ֆիզիկական աշխարհ* թեմատիկ խմբի միավորների թիվը ներկայացվում է 45, ըստ Գ.Զահուկյանի՝ 150, բարբառներում՝ 106: Ինչպես են այս թվերը հաշվվում և փոփոխվում այդուսակից այդուսակ պարզ չեն: Նաև աշխատանքի ներածության մեջ հեղինակը նշել է, որ քննվում են ինչպես բառային միավորներ, այնպես էլ դարձվածքներ, սակայն աշխատանքում դրանք տրված են բառաքննական շարքերին միախառնված, հաճախ այդ միավորները հարադրավոր բայեր են, որոնք դարձվածքային արժեք չունեն, իսկ իսկապես բարբառային դարձվածքները շատ քիչ են և անտեսանելի աշխատանքի ծավալի մեջ:

4. Գիտական հղումներ: Ատենախոսության մեջ առկա է հղումների կոնկրետության խնդիր: Հատկապես ստուգաբանական վերլուծություններում և նախաձերի

վերականգնումներում անհրաժեշտ է նշել ոչ թե ընդհանուր աղբյուրներ (Աճառյան, Զահուկյան, Պոկոռնի), այլ կատարել ճշգրիտ հղումներ՝ նշելով զրքի համապատասխան հատորն ու էջը (օրինակ՝ ՀԱԲ, հ. 2, էջ 125, կամ ՀԼՊ, էջ 88): Գիտական աշխատանքում սա պարտադիր պահանջ է, որը հեշտացնում է տվյալների ստուգումը և վկայում հեղինակի մանրակրկիտ աշխատանքի մասին: Առաջարկվում է տեքստում կիրառել ներտեքստային հղումների ընդունված ձևաչափ, իսկ գրականության ցանկի սկզբում ներկայացնել օգտագործված հապավումների բացատրությունը: Տողատակի հղումները անհրաժեշտ է միօրինակացնել ուշադրություն դարձնելով նաև տառաշափին: Երբեմն հղումները տրված են հեղինակի անուն-ազգանուն կամ ազգանուն, թվական հաջորդականությամբ:

5. Այլ դիտարկումներ: ա. Սյունիք-Արցախի տարածքների բարբառներում պահպանված հ.ե. բառերի հիման վրա կարելի էր նաև հետաքրքիր եզրահանգումներ անել մարդկանց կենցաղի, սովորությունների, սովորույթների, հասարակական-քաղաքական, մշակութային տարաբնույթ հարաբերությունների մասին: Դրանց մասին խիստ ընդհանրական դիտարկումներ կան «Եզրակացություն» բաժնի 1.6. կետում:

բ. Էջ 113-ում ատենախոսը գրում է. « Ծ հնչյունը բարբառախմբի մի շարք բառերում ձայնեղների շնչեղացման հետևանքով նախորդող դիրքում դուրս է ընկնում, ինչպես և արջառ > աչառ, բորբ > պէփ, երբ > հէփ և այլն»: Պետք է լինի՝ ձայնեղների շնչեղ խլացման հետևանքով:

գ. Կան ոճական անհարթություններ. «Զահուկյանը, որին հետևել են բազմաթիվ աշխատություններ» (281), կիսատ նախադասություններ (282), վրիպումներ, բացքողումներ, կրկնություններ փախանցում, անցակցված, բոինի, պատկանելիություն, «...իր մեջ ներառում է» և այլն (էջ 41, 48, 50, 128, 154, 282, 283, 312և այլն):

Ամփոփմանը նշվեց, որ Միեր Քումունցի ատենախոսությունը, չնայած նշված թերություններին, որոնք բնական են նման ծավալի և բարդության աշխատանքի

համար, իսկ բարբառագիտության մեջ կարևոր ձեռքբերում է: Այն ոչ միայն լրացնում է առկա բացը, այլև իր առաջ բաշած վարկածներով ու վերլուծություններով դառնում է արժեքավոր ելակետ հետազա հետազոտությունների համար:

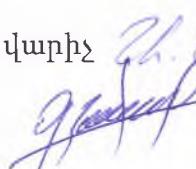
Այսպիսով՝ ընդհանուր եզրակացությունն այն է, որ Մհեր Սուրենի Քումունցի «Արցախ-Սյունիքի բարբառային բառապաշար» դոկտորական ատենախոսությունը գրված է պատշաճ մակարդակով և բավարարում է ներկայացվող պահանջները:

Ատենախոսության սեղմագիրը համապատասխանում է աշխատանքին:

Որոշեցին. Մհեր Սուրենի Քումունցի «Արցախ-Սյունիքի բարբառային բառապաշար» դոկտորական ատենախոսությունը կարևոր աշխատանք է: Այն բավարարում է ՀՀ ԲՈԿ-ի պահանջները, համապատասխանում է գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգին և Ժ.02.01 «Հայոց լեզու» մասնագիտության թվանիշին:

Քվեարկություն կողմ (9), դեմ (0), ձեռնպահ (0):

Նիստի նախագահ ամբիոնի վարիչ բ.գ.դ., պրոֆ. Ա. Հ. Արազյան

Նիստի քարտուղար Կ. Գալստյան

19.11.2025թ.

Հաստատում եմ բ.գ.դ., պրոֆ. Ա. Հ. Արազյանի ստորագրությունը:

ԵՊՀ գիտական քարտուղար

Մ. Հովհաննիսյան

